

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย เรื่อง การถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ (รามัญ) : กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญบ้านคงคาเหนือ หมู่ที่ 3 ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี ในครั้งนี้ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้คือ เพื่อศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญในชุมชนบ้านคงคาเหนือ ขณะปัจจุบันว่า มีกระบวนการในการถ่ายทอดในเรื่องขององค์ความรู้ ความเชื่อและแบบแผนแห่งพฤติกรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษ ให้กับบุตรหลานและวงศ์เครือญาติซึ่งอยู่ในตระกูลเดียวกัน เพื่อให้เกิดการรับรู้และเกิดเป็นความเข้าใจในเรื่องผีบรรพบุรุษ จนกลายเป็นความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษสืบทอดกันมาตามลำดับช่วงชั้นรุ่นสู่รุ่น ประการต่อมา เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการองค์ความรู้ความเชื่อในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ ว่าในแต่ละช่วงสมัย โดยเริ่มตั้งแต่เมื่อชาวมอญตั้งถิ่นฐานเป็นอาณาจักรมอญในพม่า จนต่อมาเมื่อชาวมอญได้อพยพเข้าสู่ไทยและก็ได้นำเอาวิถีวัฒนธรรมเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษติดตามเข้ามาด้วยเช่นกัน จนได้ตั้งถิ่นฐาน เป็นการอันถาวรมานานกว่าสองร้อยปี บริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ณ ชุมชนบ้านคงคาเหนือ ว่ามีพัฒนาการของความรู้เป็นอย่างไรและมีการปรับตัวอะไรบ้างในด้านของความเชื่อและพิธีกรรมเพื่อเข้าถึงจิตวิญญาณ และสุดท้ายเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งส่งผลต่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการเรียนรู้ ในการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งที่จะพรรณนาถึงสภาพปรากฏการณ์ทางสังคมของการสืบทอดวัฒนธรรมของชาวมอญ ที่ส่งผ่านกลไกการถ่ายทอดและการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญ ทั้งในระดับสถาบันครอบครัว ชุมชนและสังคมในภาพรวม โดยได้ทำการอธิบายถึงองค์ประกอบ ปัจจัย และกระบวนการ ที่ก่อให้เกิดเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติกับความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ และนำไปสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้ บรรพัตฐานทางสังคมและพิธีกรรมไปยังชนรุ่นหลัง

อนึ่งในออกแบบการวิจัย ครั้งนี้เป็นการเลือกศึกษาปรากฏการณ์ของชุมชน ในลักษณะของกรณีศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในเขตพื้นที่ ซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมและภูมิประวัติของชุมชนเดียวกัน โดยทำการศึกษาจาก หนังสือวิชาการ เอกสารหลักฐานอื่นๆ ที่ผู้ทรงความรู้ได้ศึกษารวบรวมไว้และจากการที่ผู้ศึกษาได้เข้าพื้นที่ชุมชน ทำการสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นผู้รู้ของชุมชน บุคคลที่อยู่ในของกลุ่มผู้ถ่ายทอดและผู้ที่อยู่ในกลุ่มของผู้รับการถ่ายทอด รวมถึงบุคคลภายนอกที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดพิธีกรรมในชุมชน โดยได้กำหนดแนวคำถามการวิจัยเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ และเข้าสังเกตการณ์ดำเนินกิจกรรมตามวิถีวัฒนธรรมของชุมชน โดยได้ทำการจดบันทึกรวบรวมข้อมูลกับประเด็นการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาทำการจัดการข้อมูลผลการศึกษาที่ได้รับมาให้เป็นระบบ พร้อมต่อการนำเสนอข้อมูลในรูปของผลการศึกษาวิจัย การศึกษาครั้งนี้ใช้สถิติเชิงพรรณนาในการนำเสนอข้อมูล ประกอบการอธิบายถึงสภาพปรากฏการณ์เพื่อให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยผู้ศึกษาใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล แบบวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เนื่องจากมุ่งที่จะตอบคำถามการวิจัย ในลักษณะของการตอบต่อแนวคิดและทฤษฎี ที่ได้ตั้งเป็นกรอบในการศึกษาอันเกี่ยวข้องกับกระบวนการ องค์ความรู้ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งมีความเป็นพลวัตและนามธรรม โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลลงลึกในด้านเนื้อหาของ

ความเชื่อ การให้คุณค่า ระบบความคิด ซึ่งในการแปลความหมายหรือการตีความข้อมูล ได้รับการตรวจสอบจากมุมมองของคนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจและมีประสบการณ์เป็นอย่างดี ในเรื่องวิถีวัฒนธรรมของสังคมของชาวมอญ

ผลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่า มอญเป็นชนชาติหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติอันยาวนาน เมื่อมอญได้อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในไทย ตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมา ก็ได้ทำการอพยพลงมาตั้งถิ่นฐานขึ้นเป็นชุมชนในเขตลุ่มแม่น้ำแม่กลอง บริเวณเขตอำเภอโพธารามและบ้านโป่ง พร้อมกับได้นำเอาวิถีวัฒนธรรมของชาวมอญตามอย่างในอดีตนำมาใช้ในการดำรงชีวิต โดยใช้กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเป็นกลไกหลัก ในการถ่ายทอดมายังรุ่นบุรุษหลานในตระกูลจวบจนปัจจุบัน โดยกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญในสภาวะปัจจุบัน ซึ่งเป็นกระบวนการในการส่งผ่านความรู้ ความเชื่อทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ที่เป็นสมาชิกใหม่ในสังคมของชุมชนชาวไทยเชื้อสายรามัญบ้านคางคางเหนือ โดยผลจากการศึกษาครั้งนี้ได้พบว่า มีปัจจัยหลักที่เป็นองค์ประกอบในการถ่ายทอดความรู้ของกระบวนการถ่ายทอด ตามระบบความเชื่อในการนับถือผี คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษ ให้แก่บุรุษหลานในตระกูลผี หรือให้กับผู้ประกอบพิธีกรรม และให้ความรู้กับบุคคลภายนอกทั่วไป โดยแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มบุคคลคือ กลุ่มของต้นผี หรือ ผู้รู้ของครัวเรือน และกลุ่มที่สองคือกลุ่มของผู้นำด้านจิตวิญญาณสูงสุดของชุมชน ได้แก่ ไต้ง หรือ คนทรง โดยในส่วนของผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษในเขตชุมชนบ้านคางคางเหนือ ได้แก่ ชาวไทยเชื้อสายรามัญบ้านคางคางเหนือทุกคน ที่เกิดมาเป็นลูกหลานในตระกูลผีมอญทุกตระกูล โดยแบ่งกลุ่มผู้รับการถ่ายทอดออกได้ 3 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ กลุ่มผู้รับการถ่ายทอดที่อยู่ในครัวเรือน กลุ่มที่สองคือ กลุ่มผู้รับการถ่ายทอดซึ่งเป็นเครือญาติในตระกูลผีซึ่งอยู่นอกครัวเรือนของต้นผี กลุ่มที่สามคือ กลุ่มของผู้รับการถ่ายทอดซึ่งเป็นบุคคลนอกตระกูลผีที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์เป็นวงศ์ญาติกับตระกูลผีนั้นเมื่อภายหลังและกลุ่มสุดท้ายคือ กลุ่มผู้รับการถ่ายทอดซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมรุ่นใหม่ของชุมชน ส่วนในฐานะความรู้ หรือแหล่งเรียนรู้ในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม พบว่ามี 3 ฐานความรู้โดยแบ่งตามระดับสถาบันของโครงสร้างสังคม ได้แก่ ฐานความรู้ในสถาบันครัวเรือน ฐานความรู้ในการถ่ายทอดในระดับชุมชน ฐานความรู้ในการถ่ายทอดในสถาบันระหว่างชุมชน ส่วนองค์ความรู้ที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชุมชนบ้านคางคางเหนือ พบว่าได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการนับถือผีโดยจำแนกออกได้ 4 องค์ความรู้ดังนี้คือ ความรู้ในเรื่องของผีทั่วไปและสิ่งเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความรู้ในเรื่องของผีบรรพบุรุษ ความรู้ในเรื่องของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษ และท้ายสุดคือความรู้ในเรื่องของพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ชนชาวไทยเชื้อสายรามัญที่นับถือสูงสุดควบคู่กับการนับถือผีบรรพบุรุษ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนวิธีการที่ชาวไทยเชื้อสายรามัญใช้ในการถ่ายทอดและสื่อที่ใช้ประกอบการถ่ายทอด ผลจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้พบว่าจำแนกได้ 5 วิธีการดังนี้คือ วิธีการถ่ายทอดด้วยการเล่าเรื่อง วิธีการถ่ายทอดด้วยการฝึกหัดจากการเป็นลูกมือ วิธีการถ่ายทอดด้วยการสอนวิชาให้กับผู้นำในการประกอบพิธีกรรมรุ่นใหม่ การถ่ายทอดความรู้ในการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษด้วยวิธีพิเศษ และวิธีการถ่ายทอดความรู้จากสื่อ

พัฒนาการของความรู้ในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ โดยพบว่าความเชื่อในการนับถือผีในอดีตของชาวมอญ นั้นมีเพียง 3 ประเภท คือ ผีมะพร้าว ผีผ้า และผีกระบอกละไฟ ต่อมาเมื่อได้อพยพเข้ามาสู่ไทยและได้อพยพเคลื่อนย้ายลงตั้งถิ่นฐานในลุ่มแม่น้ำแม่กลองแล้ว ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการนับถือผีบรรพบุรุษออกไป โดยสังเกตได้จากสัญลักษณ์ที่ชาวมอญในถิ่นลุ่มแม่น้ำแม่กลองเขตอำเภопоธาราม และอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ที่ได้มีการนับถือกันอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีการนับถือผีมากกว่า 8 กลุ่มผี แต่ในส่วนของการศึกษาพบว่าในเขตชุมชนบ้านคงคาเหนือ มีกลุ่มผีที่นับถือกันที่เป็นกลุ่มใหญ่ มีจำนวน 5 กลุ่มหลัก ดังนี้คือ กลุ่มอะลอะปลาง กลุ่มอะลอะชัก กลุ่มอะลอะซุ่ม กลุ่มอะลอะละอง และกลุ่มอะลอะชะ โดยในท้องที่บรรพบุรุษบนบ้านของชาวไทยเชื้อสายมอญทุกครัวเรือนในถิ่นลุ่มแม่น้ำแม่กลองนั้นจะมีสิ่งที่เป็นสื่อแสดงให้เห็นถึงการนับถือผีบรรพบุรุษ ที่เหมือนกัน 2 ชนิด คือจะมีชุดผ้าผืนหนึ่งหีบ และกระบอกละไฟใส่ใบไม้คือใบต้นชาไก่ดำแทนใบหวาดังเช่นเดิมในอดีต ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างไปจากเมื่อครั้งที่ชาวมอญตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองมอญ ที่แต่ละครัวเรือนของชาวมอญในอดีตนั้น จะมีสื่อสัญลักษณ์ในการนับถือเพียงชนิดเดียว ซึ่งในขณะนี้ยังไม่พบถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในสื่อสัญลักษณ์ แต่ก็พบว่าในชุมชนได้สันนิษฐานกันอย่างไม่เป็นทางการ โดยสรุปว่า จากการนับถือของทั้งสองสิ่งนี้ คาดว่าบรรพชนชาวมอญในเขตลุ่มแม่น้ำแม่กลองที่อพยพมาเป็นกลุ่มใหญ่นี้ มีความน่าจะเป็นไปได้ว่า ได้อพยพมาจากเมืองหงสาวดีกับเมืองสะเทิม จึงได้ใช้สื่อสัญลักษณ์ทั้งสองสิ่งในการกราบไหว้บูชาผีบรรพบุรุษ โดยจากการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านคงคาเหนือไม่มีการนับถือผีมะพร้าวอยู่ในชุมชน

ในด้านของปัจจัยที่มีผลกระทบ ต่อกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและการเรียนรู้ในการนับถือผีบรรพบุรุษ มีดังนี้คือ ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมกับการเรียนรู้ในการนับถือผีบรรพบุรุษได้แก่ความสามารถทางด้านการใช้ภาษามอญของคนในชุมชนบ้านคงคาเหนือ การที่บุคลากรที่ทำหน้าที่ในการเป็นผู้ถ่ายทอดมีความรู้ในเรื่องของผีบรรพบุรุษและพิธีกรรมที่ไม่ลึกซึ้งพอ การเปลี่ยนแปลงของสังคมไปสู่ความทันสมัย การอพยพเคลื่อนย้ายของประชากร การลดความสำคัญของผีบรรพบุรุษโดยความจงใจและเจตนา การปรับลดขั้นตอนของพิธีกรรมและวิธีการลงมา และการประยุกต์พิธีกรรมให้เข้ากับสภาพบริบทของสังคม ซึ่งพบว่าปัจจัยเหล่านี้ เป็นอุปสรรคต่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่อคนรุ่นใหม่ในสังคม ในส่วนของปัจจัยที่สนับสนุน การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมกับการเรียนรู้ในการนับถือผีบรรพบุรุษ ในระดับครัวเรือน และในระดับสังคมชุมชนบ้านคงคาเหนือ ได้แก่ สถานภาพทางเชื้อชาติของบุคคล บรรทัดฐานทางสังคมชาวมอญ การกลัวบทลงโทษจากผีบรรพบุรุษตามความเชื่อของคนในสังคมชาวมอญ การสืบทอดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชน และประการสุดท้าย การสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐในชุมชน